

Рибалка В. В.,
*доктор психологічних наук, професор, Почесний академік НАПН України,
Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної
роботи НАПН України,
Київ,
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО
«Університет менеджменту освіти» НАПН України,
Біла Церква*

ІНТЕГРАЦІЯ ОСОБИСТІСНОГО ТА СУБ'ЄКТНОГО ПІДХОДІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Методологічна і методична сторона психологічної реабілітації достатньо повно представлена у практичній психології в роботах В. Г. Панка [4] та інших психологів. Так, можна згадати розроблену в Інституті психології імені Г. С. Костюка Л. І. Литвиненко модель медико-психологічної реабілітації військовослужбовців та демобілізованих [2], методи когнітивно-поведінкової та особистісно-орієнтованої психотерапії у психотерапевтичній реабілітації з учасниками бойових дій, що використовуються А. Г. Караяни [1], американську систему відновлення військовослужбовців та їх повернення до мирного життя [3] тощо. Вказані підходи можуть бути доповнені останніми даними щодо відновлення особистості педагогічних працівників після різноманітних уражень під час перебування в умовах воєнного стану, що наведені у численних роботах вітчизняних психологів, зокрема у практичних посібниках УНМЦППСР НАПН України, що вийшли, починаючи з 2022 року, коли почалася гібридна війна з Росією за суверенітет і незалежність України.

Як на наш погляд, актуальним виступають питання ефективності застосування існуючих засобів реабілітації практичними психологами та самими клієнтами. Адже відомі випадки, коли серйозно постраждалі люди долали серйозні травми і відновлювали своє здоров'є завдяки успішній гіпермобілізації власних зусиль. Є і протилежні приклади того, як навіть при легких травмах при наданні кваліфікованої медичної і психологічної допомоги деякі клієнти погіршували своє здоров'є і навіть гинули через нездатність до використання власних особистісних ресурсів. Тому виникає потреба в уточненні методологічного підходу у реабілітаційній діяльності, в якості якого нами пропонується особистісно-суб'єктний підхід.

В останні роки відчувається потреба у суттєвому вдосконаленні особистісно-орієнтованого підходу, зокрема в напрямку його інтеграції з суб'єктним підходом. Адже останній у таких його модифікаціях, як суб'єктно-діяльнісний (С. Л. Рубінштейн) [див. у 8], суб'єктно-вчинковий підхід (В. О. Татенко) [8] та суб'єктно-цивілізаційний (С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов) [5]

підхід, має значно більшу спрямованість на вершинні, акмеологічні досягнення дорослої людини у різних галузях життєдіяльності, зокрема і оздоровчої, що визначають її долю, особливо на критичних етапах життєвого шляху (В. Г. Панок) [4]. Завдяки особистісно-суб'єктному підходу значно підсилюється дієвість, резистентність ураженням з боку постраждалих під час воєнного стану педагогічних працівників і ефективність надання їм допомоги практичними психологами в ході психологічної реабілітації постраждалих, відновлення їх особистості.

Для здійснення інтеграції особистісного та суб'єктного підходів ми спираємося на тривимірну, поетапно конкретизовану психологічну структуру особистості [6; 7]. Розглянемо особистісно-суб'єктні властивості педагогічного працівника як суб'єкту життя у вигляді наступного переліку її якостей, що систематизується за вимірами і підструктурами означеної структури особистості шляхом їх суб'єктної модифікації [7]:

I. РОЗВИВАЛЬНИЙ ВИМІР: Суб'єктність особистості, що розвивається у людини, індивіда в ході свідомого опанування головним своїм об'єктом – життям, особливо в умовах дії смертельних загроз війни, та змінюється від рівня задатків, здібностей й обдарованості до рівня талановитості, геніальності особистості як творця культурних, духовних цінностей і передусім здоров'я; опанування такими видами розвитку, як Р-дозрівання, Р-засвоєння, Р-формування, Р-відновлення, Р-творення, Р-ідентифікація (через рефлексію саморозвитку) тощо, враховуючи оздоровчий, реабілітаційний потенціал самого розвитку.

II. ДІЯЛЬНИСНИЙ ВИМІР: Здатність особистості як суб'єкта до суспільно визнаної повноцінної власної діяльності (мотив, предмет, мета, метод, емотив), вчинків в ім'я людей та себе, свого здоров'я, виконання власної справи життя, успішної творчої самодіяльності та вчинкової поведінки на основі розробки і втілення власного проєкту життя, програми самозцілення, реабілітації ушкодженого здоров'я.

III. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГО-ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ВИМІР:

1. Духовність: Відданість певним духовним, екзистенційним, етичним та естетичним цінностям – свободи, здоров'я, відповідного наукового світогляду, життя, людини, віри, надії, любові, істини, краси, добра; дані цінності утворюють ціннісні координати буття здорової людини; вони мають мобілізуватись і самоактуалізовуватись під час травматизації;

2. Психосоціальність: Такій особистості властиві своєрідні соціальні ролі діяча, творця, автора власних справ і творінь, хазяїна власної долі, квазі-лікаря, що дають їй можливість зайняти гідне місце у суспільстві; разом з тим людина долучається до цілющого потенціалу цивілізаційної суб'єктності;

3. Спілкування: Відкритість до діалогу з людьми (див. діалогові універсали Г. О. Балла) [7] та до широкої суспільної мультіперсональної комунікації через усну, літературну та онлайн форми;

Спрямованість: Проєктна спрямованість у майбутнє – через високі ідеали, смисли, мотиви, предмети, мету, методи та емотиви життя; вони утворюють головні вектори життя, спрямовані на добробут, здоров'є, щастя людини;

акмеологічна орієнтація на вершинні досягнення у професійній, суспільній, оздоровчій поведінці, гармонійній життєдіяльності;

5.Характер: Надзвичайний, сильний характер з акцентованими рисами діяча і творця, в яких відображається творче свідоме відношення людини до зовнішнього і внутрішнього світу, оточуючих людей, соціуму, праці, здоров'я;

6.Самосвідомість: Здатність до ідентифікації з талановитими особистостями, зокрема, лікарями, надзвичайна внутрішня та зовнішня рефлексія, спрямована у внутрішню сферу, власну та інших людей; самоактуалізація, мобілізація здатності до сплесків інтенсивної суб'єктності;

7.Досвід: Компетентність (вузька та широка, спеціальна професійна та універсальна життєва), енциклопедичність діяча, мудрість досвідченої людини; високий ступінь опосередкування категоріально-поняттєвими, інформаційними, технічними засобами;

8.Інтелект: Інтелектуальність, інтелігентність, виняткова уважність, ерудованість, розумність, уявність, зосередженість на найважливіших проблемах і проєктах життя, здоров'я та їх вирішенні на рівні таланту, геніальності – на основі долаття обмеженості власного дефіцитарного мислення системним, повноцінним, повноціннісним інтелектом;

9.Психофізіологія: Своєрідна індивідуальність на основі усвідомлення та використання переваг власного типу темпераменту і психотипу, інтенсивної психодинаміки як основи індивідуального стилю творчої діяльності;

10.Психосоматика: Виняткове, єдине в своєму роді, поєднання переваг власного духу, душі і тіла в їх гармонії та здоров'ї; ефективна духовна протидія хворобам;

11.Психогенетика: Яскраво виражена наступність, наслідування, спадковість в індивідуальному, біологічному (генотип) та соціальному, психологічному, феноменальному (фенотип) плані; психологічний вплив на спадковість; сумація спадкового оздоровчого досвіду поколінь та передача його майбутнім.

Отже, поєднання особистісного та суб'єктного підходів у запропонованому вигляді, за умов їх технологічного опрацювання на рівні відомих методів роботи практичного психолога, може стати важливим, якщо не доленосним, чинником у здійсненні психологічної реабілітації педагогічних працівників, що постраждали під час війни.

Література

1.Караяни А. Г. Психологічна реабілітація учасників бойових дій. Методи психологічної допомоги особам, що перенесли психотравматичний стрес / Хрестоматія з консультативної психології: навч. посіб. / І. С. Булах, В. В. Волошина, В. У Кузьменко та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 544 с. С. 514-

2.Литвиненко Л. І. Медико-психологічна реабілітація військовослужбовців та демобілізованих // Актуальні проблеми психології. Т. III. Консультативна психологія і психотерапія. Збірник наукових праць Інституту

психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. Максименка С. Д. Київ: Логос, 2015. Вип. 11. 218 с. С. 34-51.

3. Охорона психічного здоров'я в умовах війни: у 2 т. / пер. з англ. Тетяна Семигіна, Ірина Папвченко, Євгенія Овсяннікова, Ольга Тесленко. Київ: Наш формат, 2017. 1 том. 568 с.

4. Панок В. Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку. Монографія: Чернівці: Технодрук, 2010. 486 с.

5. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка, 2020. 267 с.

Проектування віртуального освітнього простору розвитку суб'єктності дорослих в умовах післявоєнного відновлення України : монографія / М.Л. Смульсон, П.П. Дітюк, М.М. Назар, Д.С. Мещеряков, О.В. Зінченко, Д.Ю. Старков [та ін.]; за р

е 7. Рибалка В. В. Психологія розвитку особистісної готовності педагогів до професійної діяльності: методичні рекомендації. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2023. 160 с.

8. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: Навчальний посібник. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 575 с.

9. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: Монографія. Київ: Міленіум, 2008. 216 с.

Л

.

С

м

у

л

ь

с

о

н

.

К

.

2

1

7

с

н

у

р

е

р